

Петінова О.Б. - к.філос.н., доцент кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК:100+370+330.122

ОСВІТА В УМОВАХ РИНКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена проблемі функціонування освіти у рамках ринкової економіки. Автор розглядає панорамний взаємозв'язок економічних та освітніх процесів в глобалізованому світі в умовах ринкових відносин та окреслює можливі шляхи та перспективи реформування українського ринку освітніх послуг.

Ключові слова: *ринкова економіка, освіта, фінансування освіти, менеджмент освіти, глобалізація*

Статья посвящена проблеме функционирования образования в рамках рыночной экономики. Автор рассматривает панорамную взаимосвязь экономических и образовательных процессов в глобализованном мире в условиях рыночной экономики и очерчивает возможные пути и перспективы реформирования украинского рынка образовательных услуг.

Ключевые слова: *рыночная экономика, образование, финансирование образования, менеджмент образования, глобализация*

The article deals with the problem of education functioning within the market economics. The author reviews panoramic connection of educational processes in the globalized world in the conditions of trade connections and traces possible ways and perspectives of reformation of ukrainian market of educational services.

Key words: *market economy, education, financing of education, management of education globalization*

Освіта – один із найдавніших соціальних інститутів, це складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань, умінь, навичок і соціального досвіду. Освіта у житті людини - довготривалий процес, який розпочинається з дитинства і, як правило, не має вікових меж. Вона виступає цілісною, самостійною системою, що має інституалізований характер і охоплює різні аспекти. Як соціальне явище освіта є об'єктом дослідження багатьох наук, кожна з яких має свій аспект і специфіку дослідження. Так, зокрема, педагогіка безпосередньо вивчає навчальний та виховний процеси, психологію цікавить сфера освіти з точки зору формування особистості. Соціальний аспект освіти дозволяє розглядати її з позиції суспільних відносин, її взаємодії із суспільством, впливу на суспільний розвиток, тому останнім часом увага дослідників зосереджується на соціології освіти як одній із галузей соціології. А фундаментальні основи освіти і закономірності її розвитку вивчає філософія, зокрема, в ХХІ столітті провідні позиції займає саме *філософія освіти* як галузь філософського знання, яка досліджує світоглядні та загальнометодологічні проблеми освіти, висхідні основоположення теорії та практики педагогічного процесу, забезпечує взаємодію філософії з теорією педагогіки та практикою освітньої діяльності. Наукові дослідження в Україні з цієї галузі сприяють свідомому та цілеспрямованому використанню світоглядних та науково-методологічних принципів у процесі реформування освіти та управління нею.

Метою статті є філософське осмислення панорамного взаємозв'язку економічних та освітніх процесів в глобалізованому світі в умовах ринкових відносин та окреслення можливих шляхів та перспектив реформування українського ринку освітніх послуг.

Формування стратегій розвитку країни незаперечно має якнайповніше враховувати світові тенденції в усіх сферах суспільного життя, в першу чергу, що стосується освіти, адже саме вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Головними тенденціями в сучасній ситуації в країні, незважаючи на деяке призупинення темпів світового економічного зростання, залишаються відкриття національних ринків, залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння розвитку конкуренції, підтримка вітчизняних виробників на

міжнародних ринках. Україна сьогодні недостатньо представлена у світових інститутах, що визначають освітню політику майбутнього, вимушено залишається на пасивних позиціях формування світоустрою. Наша країна, яка має сформувати та впровадити проєвропейську політику, стати рівноправним партнером у світогосподарському організмі, повинна усвідомлювати ризики та можливості, що сьогодні постають перед нею, раціонально й ефективно використати їх як для підвищення добробуту населення, так і для активного включення у міжнародний освітній соціально-економічний простір.

Серед науковців, які зверталися до аналізу взаємозв'язків між освітою та економічною сферою буття людини можна назвати такі імена як Сафронова В.Є., Будник О.Б., Баликін Г.А. Так, зокрема, Будник О.Б. в монографії «Етноекономічна компетенція школяра» аналізує структуру етноекономічної компетенції людини, представляє результати дослідження соціально-педагогічного досвіду формування економічних знань і вмінь української дитини, наводить орієнтовний зміст, педагогічні засоби й методи етноекономічного виховання учнів загальноосвітньої школи, а також обґрунтовує провідні ідеї етноекономічного розвитку дітей та молоді в умовах української діаспори [1].

Баликін Г.А. у своїх працях на основі аналізу та узагальнення теоретичних підходів та прикладних методів управління розвитком освіти запропонував комплекс економічних методів, моделей та механізмів державного регулювання економічних процесів у сфері надання освітніх послуг та управління розвитком освіти, що забезпечує підвищення соціально-економічної ефективності та стійкий розвиток системи освіти країни в умовах ринкового господарства. З цілого ряду освітньо-економічних питань автор виокремлює ті, що пов'язані з економікою системи освіти як галузі національної економіки, з її управлінням та розвитком в організаційно-економічному плані. Він приходить до висновку про те, що методологія й організаційно-економічні механізми управління розвитком освіти мають достатньо універсальний характер та можуть бути організовані для будь-яких типів підсистем та освітніх установ [2].

В роботі Аносова І.П. «Сучасний освітній процес: антропологічний аспект» підіймається питання гуманізації та демократизації суспільства, автор акцентує увагу на зростанні соціальної ролі особистості, інтелектуалізації праці, швидкій зміні технологій в світі, які вимагають створення нових умов, за яких народ стане нацією, що постійно навчається. В наш час визначальною стає концепція безперервної освіти: її вважають вирішальним фактором у перегонах між цивілізацією та катастрофою. Антропологічна орієнтація нової системи освіти зумовлюється тенденціями прискореного розвитку сучасного суспільства. Освіта ж розглядається автором як спосіб оволодіння ефективними засобами отримання інформації та набуття навичок самоосвіти [3].

Особливий інтерес, з нашої точки зору, представляє монографія Каленюк І.С., в якій висвітлюються важливі проблеми формування і подальшого розвитку потенціалу національної освіти України, досліджується в соціально-економічному аспекті сутність освіти, її роль як одного з найважливіших чинників сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Необхідність та механізм підвищення ефективності використання освітнього потенціалу країни автор розкриває через такі складові як організація, управління та фінансування освіти [4].

Оцінки ступеня інтеграції освіти України в процесі глобалізації досить суперечливі, а її невизначеність у своїх геополітичних та геоекономічних пріоритетах ускладнює вироблення освітньої політики. Тому завданням нашої держави є сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки, активізації дво- та багатосторонніх переговорів у рамках міжнародних інститутів, дотримання прийнятих економічних та політичних зобов'язань, пошук та розширення прибуткових ніш у світогосподарському менайзмі, який знаходить своє вираження і в освітньому просторі.

Стрімкі соціально-політичні зміни останніх років, що посилюються глобалізаційними чинниками, далеко не завжди раціонально оцінюються. Замість зближення, взаєморозуміння та процвітання, це призводить до поглиблення протистоянь, посилення напруги, економічного розмежування як між різними державами світу, так і різними політичними угрупованнями всередині багатьох країн. Усе це сповна відчула освіта в Україні, яка опинилась на рубежі протистоянь між викликами глобалізації і внутрішніми політичними та економічними суперечностями, які відображуються на освітніх процесах.

Освіта в глобалізованому світі залежить від якості державної економічної політики. Держава разом з бізнесом і суспільством у цілому повинні чітко сформулювати її цілі та пріоритети для створення сприятливих умов підготовки фахівців, які будуть плідно працювати на благо країни, що сприятиме досягненню найважливішої мети – забезпеченню стійкого довгострокового підвищення

добробуту населення. Глобалізований світ формує і нові виклики до всіх країн світу, до національних систем державного управління. Досвід країн щодо врахування та приборкання таких викликів є актуальним та важливим для прийняття управлінських рішень у нашій країні, висвітленню та аналізу такого досвіду в рамках української практики.

Глобальна економіка вимагає створення інститутів, що насамперед забезпечуватимуть функціонування ринків праці. Таким соціальним інститутом, зокрема, є освіта. Інтеграційні процеси у світовій економіці не є чимось винятковим, проте вони особливо прискорилися на початку 90-х рр. Під глобалізацією ми розуміємо процес зростаючого впливу на соціальну дійсність окремих країн з боку різних факторів міжнародного рівня: економічних та політичних зв'язків, культурного та інформаційного обмінів тощо. Тобто складність і різноманітність взаємопов'язаних проблем формують нове політичне, суспільне, економічне та освітнє середовище, управління яким вимагає нового системного мислення, нових кваліфікацій і нових управлінських якостей.

Історичні корені глобалізації пов'язані з процесом інтернаціоналізації, що з позиції окремих країн розвивається у двох протилежних напрямках – екстраверсивному та інтраверсивному. Так, розвиток «інтра-» означає, що освітні процеси відбуваються шляхом розширення та використання іноземних товарів, капіталу, послуг, технологій, інформації. Розвиток в напрямі «екстра-» характеризується переважною орієнтацією освіти країни на світовий ринок і глобальну експансію національних фірм у торгівлі та інвестиціях за кордоном та на міжнародних ринках. Глобалізація породжує надзвичайно складну ситуацію в освітньому просторі України, з глобалізацією пов'язане створення ринкових та позаринкових інститутів, зокрема прийняття нових законів, пов'язаних з освітою і формування нових організацій.

Гострота, суперечність та складність проблематики глобалізації полягає також у тому, що до постійних суперечок між "ринковиками" і "державниками" доглобалізаційної епохи додалась необхідність визначити і теоретично обґрунтувати реакцію держави на численні виклики глобалізації, що виникають за межами країни, і здебільшого залишаються поза межами контролю національних регулюючих механізмів.

Швидкість глобалізаційних процесів настільки висока, що одні лише ринкові регулятори у традиційних системах, середньо- і слаборозвинутих країн не можуть забезпечити досягнення оптимальних результатів за межами індивідуальних учасників - на рівні галузі чи пов'язаної групи галузей, регіону чи національної економіки в цілому. Господарські об'єкти не завжди встигають адаптуватись до змін, що відбуваються, і правильно на них реагувати, виникає необхідність у механізмах узгодження інтересів різнорівневих учасників процесу з метою досягнення результатів, оптимальних з позиції національної економіки в освітньому просторі.

Відмінність у підходах до глобалізаційних впливів виявилась на рівні як державної політики, так і науково-теоретичних розробок науковців. В Україні, визнаючи незворотність глобалізаційних та інтеграційних впливів на формування політики, загалом переважають обережні підходи та оцінки щодо включення країни в глобальні процеси. Базовим положенням є те, що українська економіка ще не відповідає жорстким вимогам світової конкуренції, тому переважна більшість теоретичних і практичних положень стосовно поглиблення інтеграції освіти в міжнародний освітній простір піддається критиці.

Освіта є основою людського розвитку та прогресу суспільства. Завданням сьогодення є забезпечення доступності якості освіти в ринкових умовах протягом життя всім громадянам, подальше утвердження її національного характеру. Для ефективного функціонування системи освіти вирішальне значення має рівень фінансування та його ефективний розподіл. Проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки нормативний метод фінансування освіти створює передумови для раціонального використання коштів Державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог освітнього стандарту. В умовах ринку необхідно знаходити економічно обґрунтовані умови для фінансування освіти в Україні.

Під фінансуванням освіти ми розуміємо капіталовкладення з боку держави в майбутнє нації. Фінансовий механізм освіти представляє собою сукупність форм і методів створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення діяльності закладів системи освіти.

Нині в Україні джерела фінансування закладів освіти включають кошти Державного та місцевих бюджетів; кошти, одержані за підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів згідно з укладеними договорами; плату за надання додаткових освітніх послуг; кошти, одержані за науково-дослідні роботи; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень; дотації місцевих рад народних депутатів; кредити і позики банків; валютні надходження; добровільні внески

від підприємств, установ, організацій та окремих громадян. В умовах світової фінансової кризи та бюджетного дефіциту особливо важливого значення набуває жорсткий режим економії у витрачанні бюджетних коштів та необхідність здійснення бюджетного фінансування не в розмірах, передбачених кошторисами, а згідно штатної чисельності працівників, фактичних розмірів стипендії, при цьому обмежуються розміри видатків на господарські потреби, поточний і капітальний ремонт, придбання обладнання та інвентарю. З метою мобілізації додаткових власних доходів освітянських установ заохочуються створення цехів по виробництву меблів, станків, будівництво невеликих ферм, освоєння земельних ділянок із розрахунку повного забезпечення як ліцеїв і коледжів, так і шкіл продуктами харчування.

Держава не може в повній мірі забезпечити потреби освітніх закладів, тому їх фінансування протягом останніх років значною мірою здійснюється безпосередньо за рахунок тих, хто хоче навчатись і мати освіту. І, якщо на рівні шкіл таке явище майже відсутнє, то у вищих навчальних закладах більша частина молоді навчається за власні кошти. Не зважаючи на фінансові негаразди, державі та громадянам необхідно забезпечити молодь якісними та професійними освітніми послугами, адже це єдина передумова успіху як молодих громадян, так і нашої держави, загалом.

Необхідно розробляти нові підходи до формування ефективної моделі фінансування освіти в умовах обмеженості фінансових можливостей щодо фінансування сфери освіти, удосконалення фінансового забезпечення системи освіти слід здійснювати шляхом поступового збільшення асигнувань бюджетів усіх рівнів; ефективного використання бюджетних коштів на основі удосконалення існуючого механізму фінансування освіти та запровадження постійного моніторингу їх використання; залучення позабюджетних джерел фінансування освіти.

Прискорення соціально-економічного розвитку регіонів зумовлює необхідність здійснення переходу від централізованого розподілу бюджетних коштів на освіту до децентралізованого. Здійснити це можливо двома шляхами - розподілом фінансування за статтями витрат або за напрямками підготовки спеціалістів. Необхідно ширше залучати приватних суб'єктів підприємництва до організації та фінансування освітньої та наукової діяльності шляхом укладення прямих договорів між закладами освіти та підприємствами-замовниками, створення навчальних і наукових закладів приватної форми власності, часткового переходу державних закладів на приватні джерела фінансових ресурсів.

Спираючись на досвід країн з розвинутою ринковою економікою, слід використовувати спонсорство, поручительство, як одне з джерел фінансового забезпечення підготовки кадрів. Фінансове забезпечення повинно ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток освіти з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, міжнародних освітніх фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо.

Функція фінансового забезпечення зазнає змін в напрямі диверсифікації джерел фінансування освіти, зменшення державної частки в загальному обсязі фінансових ресурсів освіти. Водночас, це вимагає посилення і ускладнення змісту другої функції – регулюючої. Загальною тенденцією сучасного складного середовища виступає те, що розвиток систем освіти відбувається не в напрямі орієнтації на якийсь один – приватний чи державний – сектор або чіткого поділу сфер між ними. Все більше переважає думка, що ні ринковий механізм, ні суспільний не є в своєму чистому вигляді ідеальними щодо організації та фінансування освітньої діяльності. Нові процеси, що відбуваються в освіті останнім часом, знаходять прояв в тенденції конвергенції, тобто зближення, набуття спільних рис між протилежними явищами. В кожній з цих сфер діяльності відбираються її позитивні риси таким чином, щоб нівелювати недоліки.

Державний і приватний сектор освіти мають свої плюси та мінуси. Ринковий механізм обмежує доступність освіти населенню, орієнтація на платоспроможний попит виключає із системи освіти значні категорії населення, не здатного оплачувати дорогі освітні послуги. Крім того, це означає, що приватний сектор буде пропонувати тільки ті освітні послуги (в тих сферах і галузях), які потенційно є високоприбутковими. Нині з року в рік освіта, соціально-культурна сфера в цілому фінансується за "залишковим принципом": спочатку прогнозується загальний обсяг надходжень до Державного бюджету, потім визначається обсяг видатків на "більш важливі" потреби і, нарешті, залишки розподіляються між освітою, наукою, культурою. Такий варіант фінансування не є раціональним, адже в Законі України "Про освіту" відзначається, що держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі, не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на

основну діяльність [5]. Орієнтуючись на цю величину, розробку Державного бюджету слід починати з фіксації обсягів фінансування освіти та інших галузей соціально-культурної сфери, виходячи з принципу максимально повного задоволення їхніх потреб. А залишок коштів розподіляти між іншими видами видатків. Тільки такий варіант формування Державного бюджету дійсно забезпечить пріоритетність розвитку освіти та соціально-культурної сфери в цілому, дозволить остаточно подолати загрозливу тенденцію зниження частки державних витрат на освіту у ВВП, що спостерігалось в Україні в кінці ХХ століття. Так, ці витрати у процентах до ВВП становили у 1995 р. - 5,4%, у 1996 р. - 4,9%, у 1997 р. - 5,4%, у 1998 р. - 4,4%, у 1999 р. - 3,6%. Динаміку бюджетного фінансування освітньої галузі в 2000-х роках представимо у вигляді таблиці:

Динаміка бюджетного фінансування освітньої галузі

Роки	Видатки на освіту	% від ВВП	% від загальних видатків
2000	7 076, 2 млн. грн.	4,20	14,70
2001	8 583,3 млн. грн.	4,30	15,50
2002	10 459,8 млн. грн.	4,70	16,50
2003	12 691,8 млн. грн.	5,10	15,20
2004	15 444,2 млн. грн.	5,60	17,02
2005	16 569,6 млн. грн.	6,10	18,09
2006	17 652,3 млн. грн.	6,80	18,70
2007	16 421,9 млн. грн.	5,90	17,10
2008	16 856,5 млн. грн.	6,00	17,30

Як показують розрахунки, ці видатки є суттєво нижчим від декларованих в Законі "Про освіту" [6, с. 65; 7].

На сьогодні рівень державного фінансування системи освіти недостатній, Закон, згідно з яким передбачено виділення не менше 10% Державного бюджету на освіту, як не працював, так і не працює. У 2009 році на всю освітню діяльність було виділено 6% ВВП (13 млрд. грн.), чого не вистачило на всю галузь, в 2010 році передбачено скорочення частки витрат на освіту ще на 5% від ВВП. У першому кварталі 2010 року для основних потреб освітньої галузі не вистачило 200 млн. грн., для індексації стипендій – 43,8 млн. грн., оплати комунальних послуг та енергоносіїв – 154,7 млн. грн. Критичної межі досягла проблема фінансування закладів освіти в умовах фінансово-економічної кризи 2011 року [8].

Зарєстрований у Верховній Раді проект закону про Держбюджет передбачає збільшення фінансування освіти в порівнянні з 2011 роком. Видатки на утримання освітньої галузі у 2012 році зростуть на 21,3 %, загальна сума, витрачена на фінансування освіти області, складе 2 млрд. 300 млн. 400 тисяч гривень (у попередньому році цей показник становив 1 млрд. 966 млн. гривень). Відповідно, будуть збільшені і нормативи на утримання одного вихованця у дошкільному навчальному закладі та одного учня в закладах загальної середньої та професійно-технічної освіти. Таким чином, вартість одного школяра зростає на 24,2 %, порівняно з минулим роком, і становитиме 7 506 грн., один вихованець дитячого садочку коштуватиме державі 8 348 грн. (на 31 % більше, ніж у 2011 р.), а учень ПТНЗ – 12 476 грн. (на 15 % більше). Зокрема, фінансування системи освіти, в порівнянні з 2011 роком, буде збільшено на 12,7 млрд. грн. - до 92,1 млрд. грн. (у 2011 році - 79,4 млрд. грн.). Ця сума включає 20% надбавку до посадового окладу працівникам дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, а також підвищення студентських стипендій. Розмір стипендій у 2012 році для учнів ПТУ складатиме 297 грн. на місяць (зараз - 276 грн.), для студентів вузів I-II рівнів акредитації - 594 грн. (зараз - 553 грн.), для студентів вузів III-IV рівнів акредитації - 787 грн. (зараз - 732 грн.) [9,10]. Залишається дуже гострою проблема недостатнього фінансування діяльності навчальних закладів. Передусім це стосується заробітної плати педагогічних працівників, яка істотно нижча від середньої заробітної плати працівників промисловості.

Серед чинників, які негативно впливають на навчальний процес, — недостатня забезпеченість сучасними підручниками та наочним приладдям, а також низький рівень комп'ютеризації. Недостатньо використовуються сучасні методи і форми підготовки школярів та студентів. У багатьох випадках якість навчання не відповідає національним та міжнародним стандартам. Формується розрив між набутими знаннями та вимогами виробництва. Підготовка фахівців вищої кваліфікації здійснюється без урахування перспективних потреб економіки країни. Внаслідок цього значна

частина випускників навчальних закладів не може знайти роботу і вимушена змінювати кваліфікацію (або навіть професію) за допомогою центрів зайнятості.

Суспільний механізм, хоча він за своєю природою більш відповідає характеру та суспільним цілям освіти, також має такі недоліки, як недостатня ефективність, надмірна централізація, відсутність функціональної і фінансової гнучкості, великі витрати та невисокий рівень відповідальності персоналу за кінцеві результати своєї діяльності.

Пошук оптимального варіанту фінансового забезпечення функціонування освіти зумовлює розгортання різноманітних змішаних форм, які б поєднували найкращі риси обох механізмів. Ефективне використання наукового і педагогічного потенціалу та якісне поліпшення змісту навчального процесу у вузах, за умови раціонального використання коштів, може відбутись завдяки об'єднанню академічної, галузевої та вузівської науки при університетах; останні мають стати науковими центрами на зразок кращих західних. Навколо них у майбутньому можуть формуватись технополіси, що здатні в ринкових умовах здійснювати швидко і ефективно корисне впровадження нових технологій для виробництва товарів. Наукові заклади (центри) отримують подвійне призначення: наукові дослідження і підготовка кадрів – спеціалістів для народного господарства.

Український ринок освітніх послуг має всі передумови для розвитку, але обов'язковою умовою є реформи у фінансуванні освіти. Насамперед, за рахунок розвитку приватної освіти, а також залучення кредитів для навчання, створення та функціонування спеціальних накопичувальних та страхових фондів. Наш викладацький склад є досить кваліфікованим, проте без матеріальних стимулів, матеріально-технічної бази, доступу до інформаційних ресурсів та забезпечення навчально-методичною літературою, спостерігатимемо відтік талановитих викладачів за кордон, або ж зростання рівня корумпованості, а відтак – диплом перетворюється з показника рівня освіти на показник рівня доходів. Освіта України потребує реформ як у фінансуванні, так і в менеджменті освіти. Вживаючи вираз "ринок освітніх послуг", слід розуміти, що якщо початкова та базова середня освіта є обов'язковими, то вища та післядипломна освіта є конкурсними, а в Україні зараз виникає реальна загроза знецінення диплому, перетворення його на папірець, що купується і продається. В інноваційній економіці України XXI століття економічною основою повинно стати інноваційне виробництво, в рамках якого відбудеться інтеграція освіти, науки і виробництва в єдину інноваційну діяльність. Освіта виступає основним елементом інноваційного виробництва, це продуктивна сила, яка безпосередньо впливає на темпи і якість економічного зростання, його спрямованість і динаміку. Забезпечуючи формування та накопичення людського капіталу, освіта виступає як системний регулятор економічного, науково-технічного та соціального прогресу суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Будник О.Б. Етноекономічна компетенція школяра: Монографія / О.Б.Будник. – К.: Івано-Франківськ «Плай», 2008. – 200 с.
2. Балыкин Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г.А.Балыкин. – М.: Экономика, 2003. – 428 с.
3. Аносов І.П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект: Монографія / І.П.Аносов. – К.: Твім інтер, 2003. – 103 с.
4. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі. Потенціал та механізми розвитку / І.С.Каленюк. – К.: ТОВ Кадри, 2001. – 326 с.
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/part_4.html.
6. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В. Світове господарство в умовах глобалізації / С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, С.В.Фомішин. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
7. Державний комітет статистики України. Динаміка бюджетного фінансування освітньої галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Питання щодо стану та перспектив фінансування освіти і науки з Державного бюджету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article>.
9. Фінансування освіти і науки у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/DocQLH8.
10. Питання щодо стану та перспектив фінансування освіти і науки з Державного бюджету України у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/22918>.

Поплавская Т. Н. – кандидат философских наук, доцент кафедры философии и социологии Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского».

УДК: 126

ФИЛОСОФИЯ СОЗНАНИЯ КАК РАЗДЕЛ СОВРЕМЕННОГО ФИЛОСОФСКОГО ЗНАНИЯ

Философия сознания как раздел общепhilosophического знания в настоящее время получает всеобщее признание и привлекает к себе внимание специалистов из смежных дисциплин. Тем не менее, пока еще нет четких и ясных формулировок объекта, предмета и других составляющих философии сознания как самостоятельного раздела. В этой связи настало время рефлексии над данной проблематикой, что и было проделано в данной статье.

Ключевые слова: философия сознания, полевая концепция, голографическая модель.

Філософія свідомості як розділ загальнофілософського знання в даний час отримує загальне визнання і привертає до себе увагу фахівців з суміжних дисциплін. Проте, поки що немає чітких і ясних формулювань об'єкту, предмету і інших складових філософії свідомості як самостійного розділу. В зв'язку з цим настав час рефлексії над даною проблематикою, що і було виконано в даній статті.

Ключові слова: філософія свідомості, польова концепція, голографічна модель.

Philosophy of consciousness as a section of common philosophical knowledge presently gets universal confession and attracts attention of specialists from contiguous disciplines. Nevertheless, so far there are not precise and clear formulations of object, subject and other constituents of philosophy of consciousness as an independent section. In this connection it comes the time of reflections on this problem, what was done in this article.

Keywords: philosophy of consciousness, field conception, holographic model.

Постановка проблемы. Современное философское знание представляет достаточно пеструю мозаику концепций, теорий, подходов и школ. Проследить общие закономерности развития, некую общую интенциональность философского знания с каждым годом становится все труднее и труднее. Тем не менее, философы периодически делают такие попытки с целью философской рефлексии общекультурных познавательных процессов. В этой связи, формирующаяся на наших глазах философия сознания с каждым годом занимает все более уверенные позиции, привлекая к своей проблематике специалистов из разных областей знания, создавая тем самым возможность для интеграции научных и философских исследований, посвященных природе сознания.

Целью данной статьи является философский анализ последних разработок в области философии сознания для определения мировоззренческих ориентиров в данном разделе современного философского знания.

Основное изложение материала. Относительно недавно вышла в свет книга «Проблема сознания в философии и науке» под редакцией профессора Д. И. Дубровского [1]. В ней представлены статьи авторитетных отечественных философов и ученых, а также статья английского эпистемолога Р. Харре. Сквозной линией в этой книге выступает полемика с современными представителями аналитической философии, в основном англо-американского происхождения. Что критикуют авторы данного сборника? Критикуют идеализм и ментализм за представление о сознании, существующим отдельно от мозга и тела; критикуют физикализм и натурализм за представление о сознании, всецело зависящем от тела и мозга; критикуют дуализм и психофизический параллелизм за представление о сознании и мозге как зависящих и независящих друг от друга одновременно. Своеобразной альтернативой вышеперечисленным концепциям выступает функционализм. Его основная идея состоит в следующем: не надо искать у сознания материальный (или идеальный) субстрат носителя, важны лишь функциональные состояния разумности. Было предложено множество вариантов такой